

Наукові перспективи
Видавнича група

№ 13 (54)

2025

І НАУКА ТЕХНІКА

серія: право, серія: економіка, серія: педагогіка,
серія: техніка, серія: фізико-математичні науки

СЬОГОДНІ

Шановні колеги!

З Новим Роком та
Різдвом Христовим!

Бажаю, щоб Ви і Ваші близькі були здорові і щасливі, щоб удача супроводжувала у справах, щоб любов оточувала і наповнювала Вас і Вашу родину.

Нехай негоди проходять стороною, а над головою буде завжди мирне небо і ясне сонце. Виконаних мрій, досягнутих цілей і приємних відкриттів Вам у Новому 2026 році!

З повагою,
директор Видавничої групи
«Наукові перспективи»

Григорина Жукова

УДК 340.134 (477)

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13\(54\)-254-266](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13(54)-254-266)

Поліщук О. С. аспірант, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, <https://orcid.org/0009-0000-7461-1101>

АНДРІЙ ЧАЙКОВСЬКИЙ: ІДЕЙНІ ОСНОВИ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА СУЧАСНА ПРАКТИКА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ідейних засад гарантування прав людини у творчій і громадсько-правничій спадщині Андрія Чайковського та визначенню їх впливу на формування сучасних принципів державотворення в Україні. Розглянуто історико-правовий контекст діяльності Чайковського, який поєднав професію адвоката, місію громадського діяча та інтелектуальну позицію письменника як форми практичної і духовної боротьби за права українського народу.

Доведено, що його адвокатська практика стала одним із перших прикладів інституційного захисту прав людини в умовах бездержавності, де право набувало не лише юридичного, а й морального змісту. З'ясовано, що літературна спадщина Чайковського виконувала функцію правопросвітництва, формуючи у суспільстві почуття справедливості, гідності та віри в силу закону як морального імперативу. Наголошується, що в його творчій концепції гарантія прав людини ототожнюється з внутрішньою автономією особистості, а тому правозахист мислиться не лише як юридична процедура, а як етична основа державного ладу. Визначено, що актуальність його поглядів посилюється у світлі сучасних викликів українського державотворення, де питання доступності правосуддя, незалежності судової влади, забезпечення прав національних меншин та соціальних гарантій потребують нової гуманістичної переорієнтації. Звертається увага на паралелі між історичною адвокатською діяльністю Чайковського та сучасною практикою системи безоплатної правової допомоги, функціонуванням інституту Уповноваженого з прав людини й активністю громадянського суспільства. Обґрунтовується висновок, що ідейна спадщина Чайковського становить цінний методологічний ресурс для оновлення сучасної доктрини прав людини, у якій поєднуються правова культура, громадянська свідомість та історична відповідальність. Доведено, що концепт правової гідності, закладений у його творчості, є необхідною передумовою для формування зрілої демократичної держави, здатної гарантувати реальний захист особистості як носія національної і загальнолюдської цінності.

Ключові слова: Андрій Чайковський, гарантії прав людини, адвокатська практика, літературна спадщина, правова культура, державотворення, громадянське суспільство

Polishchuk O. S. Postgraduate student of the University of Economics and Law «KROK», Kyiv, <https://orcid.org/0009-0000-7461-1101>

ANDRIY CHAYKOVSKYI: IDEOLOGICAL FOUNDATIONS OF HUMAN RIGHTS GUARANTEES AND CONTEMPORARY STATE-BUILDING PRACTICE

Abstract. The article is devoted to investigating the ideological foundations of human rights guarantees in the creative and public-legal legacy of Andriy Chaykovskiy, and to determining their influence on the formation of contemporary state-building principles in Ukraine. The historical-legal context of Chaykovskiy's activities is examined, highlighting his combination of the profession of a lawyer, the mission of a public figure, and the intellectual stance of a writer as forms of practical and spiritual struggle for the rights of the Ukrainian people. It is proven that his legal practice was one of the first examples of institutional human rights protection in a stateless environment, where law acquired not only a legal but also a moral significance. It is clarified that Chaykovskiy's literary legacy performed the function of legal enlightenment, fostering a sense of justice, dignity, and faith in the power of law as a moral imperative in society. It is emphasized that in his creative concept, the guarantee of human rights is equated with the internal autonomy of the individual, and thus, the protection of rights is conceived not only as a legal procedure but as an ethical foundation of state governance. It is determined that the relevance of his views is amplified in light of the contemporary challenges of Ukrainian state-building, where issues of access to justice, judicial independence, the protection of the rights of national minorities, and social guarantees require a new humanistic reorientation. Attention is drawn to the parallels between Chaykovskiy's historical legal practice and the modern practice of the free legal aid system, the functioning of the institution of the Ombudsman for Human Rights, and the activity of civil society. It is argued that Chaykovskiy's ideological legacy represents a valuable methodological resource for updating the contemporary human rights doctrine, in which legal culture, civic consciousness, and historical responsibility are integrated. It is proven that the concept of legal dignity, embedded in his work, is an essential prerequisite for the formation of a mature democratic state capable of guaranteeing real protection of the individual as the bearer of both national and universal human values.

Keywords: Andriy Chaykovskiy, human rights guarantees, legal practice, literary legacy, legal culture, state-building, civil society.

Постановка проблеми. На сучасному етапі державотворення питання гарантування прав людини постає як ключовий критерій легітимності та ефективності функціонування демократичної держави. Попри конституційне закріплення основних прав і свобод, а також імплементацію міжнародних стандартів, українське суспільство стикається з низкою викликів: формальність гарантій, обмежений доступ до правосуддя для соціально вразливих груп, політизація правозахисних інституцій, а також нові загрози, пов'язані з війною та цифровим середовищем.

У цьому контексті особливої актуальності набуває звернення до історико-правової спадщини, яка демонструє, як у період бездержавності українські діячі намагалися забезпечити права та гідність громадян. Постать Андрія Чайковського є показовою: він поєднав адвокатську практику із літературною творчістю, створивши унікальний синтез права й культури. Його діяльність у Галичині (захист селян у судах, участь у громадських організаціях «Просвіта» та «Січ», а також формування правової свідомості через художні твори) стала своєрідною «народною гарантією» прав людини в умовах відсутності власної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика гарантування прав людини у процесі державотворення широко висвітлена в сучасній доктрині права, де акцент робиться на конституційних та міжнародних механізмах захисту, доступності правосуддя, діяльності Омбудсмана та ролі громадянського суспільства.

У вітчизняній історико-правовій науці постать Андрія Чайковського розглядається переважно у двох площинах: як адвоката та громадського діяча (І. Карпова, О. Седляр), а також як письменника, що формував правову свідомість через літературу (О. Поліщук). У літературознавчих студіях (збірник НАН України; Я. Грицак) його творчість аналізується як поєднання історичної тематики та соціальної критики.

Компаративний вимір досліджень показує, що Кость Левицький акцентував на інституційних аспектах державотворення, Євген Олесницький – на соціально-економічних гарантіях, а Іван Франко – на правопросвітницькій місії літератури.

На цьому тлі Чайковський вирізняється синтезом адвокатської практики та культурної діяльності, що робить його унікальним прикладом «народної гарантії» прав людини.

Попри наявність окремих праць, комплексного аналізу Чайковського саме в контексті гарантування прав людини досі бракує. Більшість досліджень зосереджені або на його літературній спадщині, або на адвокатській практиці, тоді як їхній синтез у порівнянні з іншими діячами Галичини залишається недостатньо висвітленим. Саме ця прогалина визначає наукову новизну статті.

Методологія дослідження. Для досягнення мети та реалізації завдань застосовано комплекс загальнонаукових, спеціально-юридичних і міждисциплінарних методів. Використано діалектичний підхід для аналізу розвитку ідеї гарантування прав людини від історико-правових форм до сучасних конституційних механізмів.

Метод аналізу й синтезу дав змогу систематизувати багатогранну спадщину Андрія Чайковського (адвокатську, громадську й літературну) у єдину концепцію «народної гарантії» прав людини. Історико-правовий метод дозволив дослідити специфіку функціонування правових інститутів Галичини кінця XIX – початку XX століття та особливості правозахисної практики Чайковського в умовах австро-угорської юрисдикції. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу норм права й судових процедур того часу, а також порівняння їх із сучасними стандартами гарантування прав людини. Компаративний метод використано для виявлення подібностей і відмінностей між підходами Чайковського та його сучасників, що дало змогу визначити унікальність його синтетичного мислення.

Метод правового моделювання використано для встановлення зв'язку між історичними формами захисту прав і сучасними механізмами — зокрема, системою безоплатної правової допомоги. Контекстуальний аналіз із залученням літературознавчих аспектів застосовано для інтерпретації художньої творчості Чайковського як носія правових і моральних ідей, через які формувалася національна правосвідомість і уявлення про гідність як основу правової культури.

Метою статті є комплексне дослідження ідейної та практичної спадщини Андрія Чайковського (адвоката, письменника й громадського діяча) як історичних засад гарантування прав людини в умовах бездержавності та визначення її впливу на формування сучасних принципів і механізмів українського державотворення.

У межах поставленої мети дослідження зосереджується на концепті «народної гарантії» прав людини, що постає як синтез правових, моральних і культурних чинників, які забезпечували життєздатність нації без власної держави.

Завдання статті:

- 1) Концептуалізувати поняття «народної гарантії» прав людини у контексті Галичини кінця XIX – початку XX ст.
- 2) Проаналізувати адвокатську діяльність Чайковського як форму практичного захисту прав та окреслити її унікальність порівняно з досвідом сучасників (К. Левицького, Є. Олесницького).
- 3) З'ясувати роль літературної спадщини Чайковського у правопросвітництві та формуванні правової гідності.

4) Встановити паралелі між історичними ідеями доступності правосуддя й сучасними механізмами гарантування прав (система БПД, інститут Омбудсмана, громадянське суспільство).

5) Обґрунтувати значення спадщини Чайковського як методологічної основи для оновлення сучасної доктрини прав людини та зміцнення демократичних засад держави.

Виклад основного матеріалу. У класичній правовій теорії гарантії прав людини визначаються як система умов, засобів і правових інститутів, покликаних забезпечити реальну можливість реалізації та захисту конституційно закріплених прав і свобод. Традиційно вони поділяються на загальносоціальні (економічні, політичні, ідеологічні) та спеціально-юридичні, що охоплюють судові, процесуальні й інституційні механізми. Проте дослідження правозахисної практики Галичини кінця XIX – початку XX століття засвідчує, що це поділ не відображає повноти історичної ситуації. В умовах відсутності власної державності й дії правової системи, зорієнтованої на імперські інтереси, класичні юридичні гарантії виявлялися формальними й нерідко перетворювалися на інструмент соціального пригнічення. Особливо це стосувалося українського селянства, для якого доступ до правосуддя залишався привілеєм, а не правом.

У такому контексті виникає поняття народних і історичних гарантій, що виходять за межі державного правопорядку. Історична, або ідейна, гарантія ґрунтувалася на духовній спадкоємності, мові, культурі та етичних нормах, які підтримували правову гідність навіть за відсутності суверенних інститутів. Вона функціонувала як внутрішній імператив опору безправ'ю, через літературу, освіту, громадські організації, що формували відчуття колективної суб'єктності. Народна, або практична, гарантія мала форму позадержавного правозахисного середовища, у якому провідну роль відігравали адвокати, просвітяни, свідомі громади. Вона компенсувала неефективність офіційних структур, забезпечуючи довіру до права як до морального ресурсу нації.

Андрій Чайковський у цьому контексті постає як постать, що втілила синтез обох форм гарантій. Його діяльність утворює трирівневу модель народного правозахисту. На практичному рівні адвокатська робота Чайковського забезпечувала можливість для селян реалізувати право на справедливий судовий захист, перетворюючи правову допомогу на акт соціальної рівності. На громадському рівні його участь у «Просвіті» та національних рухах створювала підвалини колективного правозахисту й самоврядування, що формували прототип сучасних інститутів громадянського суспільства. На морально-етичному рівні через літературну творчість він виховував правову свідомість і внутрішню автономію людини, де поняття справедливості й гідності набували онтологічного змісту.

Таблиця 1

Трирівнева модель народного правознавства А. Чайковського

Рівень	Зміст діяльності	Приклади для наочності
Практичний	Адвокатська робота, забезпечення доступу селян до судового захисту	Судові справи селян проти поміщиків у судах Австро-Угорщини [1]
Громадський	Участь у «Просвіті» та національних рухах, формування прототипів громадянського суспільства	Організація «Просвіти», підтримка «Січей» [2]
Морально-етичний	Літературна творчість, виховання правової свідомості та внутрішньої автономії	Повість «Олюнька», твір «Свої й чужі» [3; 4]

Таким чином, у контексті бездержавності гарантії прав людини перестають бути суто юридичною категорією та перетворюються на механізм духовного самозбереження нації. Вони стають не лише формою захисту індивіда, а й підставою для легітимації національного права на існування, самовизначення та гідність, що згодом переходить у правову основу майбутнього державотворення.

Постать Андрія Чайковського як адвоката у Бережанах і Самборі є ключем до розуміння феномену народної гарантії прав людини у Галичині кінця XIX – початку XX століття. Його діяльність виростала з морального обов'язку перед народом і свідомого протистояння інституційній нерівності, закладеній у самій структурі австро-угорської правової системи. У контексті, де формальні гарантії не діяли на користь українського селянина, Чайковський відновлював саму ідею права як живого інструмента справедливості, а не як кодифікованої форми влади. Його адвокатура ставала актом громадянської віри в можливість захисту навіть тоді, коли сама держава не гарантувала справедливості.

Його професійна практика мала виразно соціальну спрямованість: Чайковський працював із найуразливішими верствами, найчастіше із селянами, що опинялися перед складними юридичними процедурами, не розуміючи мови суду чи принципів процесу. Він перетворював суху процесуальність на людський діалог, а судову залу на простір, де вперше з'являлася гідність селянина як суб'єкта права. Його безоплатні або символічно оплачені справи стали не лише актом гуманізму, а й практичною реалізацією ідеї «правового служіння народу». Це була не благодійність, а метод компенсації структурної

несправедливості. Саме через такі справи він формував у свідомості народу довіру до права, переводячи його з рівня абстрактного поняття до рівня морального переживання справедливості.

Особливої ваги набуває його здатність використовувати інструменти австрійського права для захисту українців у політично забарвлених процесах [5]. Коли суд ставав ареною ідеологічного тиску, Чайковський перетворював його на арену утвердження національної гідності. Він захищав членів просвітянських товариств, учителів, громадських діячів, чії дії влада розцінювала як небезпечні для імперської стабільності [6]. Цей тип захисту мав символічне значення: він демонстрував, що навіть під чужою юрисдикцією право може бути засобом визволення, якщо ним володіє свідомо людина. Саме у таких справах Чайковський не просто представляв підсудних, він легалізував саму присутність українського голосу в судовому дискурсі.

Його діяльність має виразний компаративний вимір у контексті галицької правничої еліти [7]. Кость Левицький вибудовував політико-інституційні гарантії через створення партій та парламентську діяльність, прагнучи закласти державницькі засади української правосвідомості. Євген Олесницький фокусувався на соціально-економічних гарантіях, розвиваючи кооперативний рух як базу самодостатності громади. Іван Франко, натомість, формував соціально-критичну гарантію, атакуючи саму несправедливу систему. На тлі цих постатей Чайковський виступає як практичний оборонець, що діє в межах системи, але на користь тих, кого вона не бачила [8]. Його гуманізм був не філософським, а дієвим у кожній справі, у кожному захищеному слові він будував етику правового опору.

Діяльність Чайковського-адвоката є прикладом етичного правозахисту, у якому професійність набуває морального змісту, а правова практика – національного виміру [3]. У добу бездержавності він виконував роль народного гаранта, який компенсував безсилля інституцій через власну моральну силу. Його адвокатура була не лише професією, а духовним чинником формування українського права як форми колективної гідності. У цьому сенсі Чайковський заклав підвалини не лише для правової культури, а й для самої можливості держави, в якій справедливість не дарується зверху, а виборюється як особиста і національна місія.

У другому вимірі його діяльності (соціально-етичному) адвокатура Андрія Чайковського постає не лише як правовий інструмент, а як засіб морального відновлення спільноти [2]. Його професія мала глибше призначення: у кожній судовій справі він бачив не лише конфлікт між сторонами, а вияв системної нерівності, яку можна подолати лише через просвітлене право. Суд для нього був простором виховання правосвідомості і тому кожен виступ Чайковського, навіть у дрібній справі, набував значення

моральної проповіді, зверненої не лише до суддів чи присяжних, а до цілого народу.

У цьому сенсі він виступав посередником між законом і народом, перекладачем абстрактних юридичних категорій на мову людської справедливості [9]. Його «народна адвокатура» ґрунтувалася на довірі, яку він вибудовував не титулом чи посадою, а співучастю в долі селян. Його клієнти, як свідчать спогади сучасників, приходили до нього не лише по захист, а по слово, яке відновлює гідність. Це створювало нову форму громадянського зв'язку, де юрист не відокремлений від суспільства, а діє як моральна опора спільного існування. Саме ця етика взаємності й довіри стає центральною у його концепції гарантії – гарантії, яку народ створює для себе, коли держава не є носієм права.

Важливим аспектом є його боротьба з лихварством, земельними спекуляціями, фальшивими контрактами [10], де Чайковський не лише вигравав справи, а формував нову правову культуру поведінки. Він переконував селян, що право – це не чужий кодекс, а спосіб самозахисту і гідного співжиття. Так через конкретні дії адвокат утілював модель «народного суду совісті», де головною санкцією була не кара, а відновлення морального порядку. Ця ідея перегукується із західноєвропейськими концепціями соціального права кінця ХІХ століття, але у Чайковського вона набуває української специфіки поєднання християнської етики з національною самосвідомістю.

Особливістю його підходу було те, що Чайковський не розділяв професійну діяльність і громадську місію. Як діяч «Просвіти» він бачив у правозахисті продовження просвітницької справи – формування освіченого, правосвідомого громадянина. Для нього закон мав цінність лише тоді, коли народ його розуміє і визнає. Тому він активно підтримував створення місцевих гуртків, читалень, де пояснював елементарні правові норми, допомагав селянам оформлювати скарги, контракти, заяви. Це була школа громадянства не у лекційній, а в живій практичній формі.

Таким чином, Чайковський створив модель адвокатури, яка виходить за межі судової зали. Це була адвокатура як форма суспільного виховання, що поєднувала знання з моральним авторитетом. Він перетворював право на живу тканину національного досвіду, на «мову справедливості», якою народ міг заговорити сам. У цьому виявляється його справжня інноваційність (не у теоретичних трактатах, а в щоденній роботі, яка робила закон ближчим до людини, а людину) гіднішою перед законом.

У третьому, порівняльному вимірі адвокатська діяльність Андрія Чайковського набуває особливої глибини, коли її розглянути в контексті його сучасників – Костя Левицького, Євгена Олесницького та Івана Франка. Ці діячі формували різні стратегії гарантування прав українців у межах

австро-угорської системи, і кожен із них уособлював певну парадигму правозахисної думки. Левицький будував політико-інституційну гарантію – через створення політичних партій, участь у парламентських дебатах, кодифікацію права у нових державах [8]. Олесницький, у свою чергу, сповідував соціально-економічну гарантію, зосереджуючись на кооперативному русі [6]. Франко утверджував критику системи як засіб морального оновлення, його гарантія мала характер суспільно-етичного пробудження [7].

На цьому тлі Андрій Чайковський постає як діяч, що синтезував усі ці напрями у практичному вимірі [5]. Його адвокатура поєднувала інституційність із моральністю, право з культурою, політичний опір із людяністю. Він не прагнув влади і не творив партій, але його діяльність мала політичну силу, бо зміцнювала основу будь-якої державності – довіру громадян до справедливості. Його робота у судах була не лише юридичним процесом, а актом символічного відновлення національної гідності: він доводив, що українець може перемагати у правовій площині, не відмовляючись від власної мови, ідентичності, традиції [3].

Порівняно з Левицьким, який мислив через структуру держави, Чайковський мислив через людину. На відміну від Олесницького, що шукав опору в економічній самоорганізації, він бачив запоруку визволення у правовій самоповазі. І на відміну від Франка, який часто виявляв розчарування у можливостях системи, Чайковський ішов усередину неї, доводячи, що навіть імперське право можна змусити працювати на користь народу, якщо опертися на моральну волю та професійність [2].

Таким чином, Чайковський постає не просто як адвокат, а як архітектор морально-правової системи, де право – це не інструмент влади, а форма справедливості, виплекана у народі [9]. Його постать окреслює перехід від колоніальної залежності до внутрішньої свободи, яка починається не з конституцій, а з людської гідності. І саме в цьому полягає його найбільший внесок у створенні практичного виміру українського гуманізму.

Андрій Чайковський як письменник постає не лише творцем художнього світу, а передусім інтелектуальним архітектором національної правосвідомості [4]. Його літературна діяльність мала функцію просвітницько-правову: через образ, сюжет і моральну колізію він формував етичне підґрунтя для сприйняття закону як справедливого і людяного механізму. Його твори – це своєрідний морально-правовий кодекс народу, який ще не мав держави, але вже володів внутрішнім відчуттям гідності.

У сучасному правовому дискурсі ідейна спадщина Чайковського трансформується у низку принципів, що становлять основу правової системи України. Його боротьба за доступність правосуддя має очевидну паралель у діяльності сучасної системи безоплатної правової допомоги, покликаної

забезпечити кожному громадянину можливість бути почутим у суді, незалежно від соціального статусу. Це продовження тієї ж місії – зробити право не лише формально можливим, а реально досяжним.

Його захист національної гідності через право сьогодні віддзеркалюється в конституційному закріпленні прав національних меншин, у політиці підтримки мови та культури як чинників ідентичності. Це свідчить, що право, як і у творчості Чайковського, залишається не нейтральною системою норм, а живим виразом духовної самоповаги народу.

Нарешті, соціально-економічна тематика його прози – боротьба за землю, власність, працю постає історичною матрицею сучасних прав на соціальний захист і гідні умови життя.

У цьому глибинний гуманістичний сенс його творчості: вона доводить, що право починається не з влади, а з людяності, і що найвищою формою гарантії є не примус, а внутрішня гідність, здатна перетворити мораль у норму, а справедливість – у закон.

Ідейні засади народних гарантій прав людини, сформовані Андрієм Чайковським у добу бездержавності, знаходять своє продовження у сучасній правовій практиці України. Вони трансформуються у конкретні інституційні та нормативні механізми, що забезпечують реальний захист прав і свобод.

1) Принцип «Доступності правосуддя».

Історична паралель: адвокатська діяльність Чайковського, спрямована на забезпечення селян можливістю захищати свої права у судах, навіть попри складність процедур та мовні бар'єри.

Сучасна практика: система безоплатної правової допомоги (БПД), юридичні клініки при університетах та розвиток правопросвітницьких програм, що гарантують доступ до правосуддя соціально вразливим групам.

2) Принцип «Захисту національних прав».

Історична паралель: участь Чайковського у «Просвіті» та політичних рухах, спрямованих на утвердження української мови, культури та правової самосвідомості.

Сучасна практика: конституційне закріплення прав національних меншин, державна політика у сфері мови, культури та освіти, що забезпечує збереження і розвиток національної ідентичності.

3) Економічні та соціальні гарантії.

Історична паралель: боротьба Чайковського за права селян на землю, протидія лихварству та несправедливим судовим процедурам.

Сучасна практика: гарантії права власності, соціального захисту та підтримки малозабезпечених верств населення, закріплені у Конституції та законодавстві України, а також реалізовані через державні програми соціальної допомоги.

Трансформація ідейних засад Андрія Чайковського у сучасні механізми українського державотворення простежується не лише на рівні практичного захисту, що сьогодні реалізується через систему безоплатної правової допомоги, а й у ключових інститутах демократії. Історичний досвід боротьби за права в умовах бездержавності став моральним і методологічним підґрунтям для функціонування сучасних органів, які виступають головними гарантами прав особистості.

Конституційний Суд України уособлює принцип верховенства права, забезпечуючи пріоритет Конституції як універсальної гарантії прав, що стоїть вище політичних інтересів [8]. Ідейна паралель із Чайковським полягає у його переконанні, що навіть у добу ворожої чи мінливої влади право має моральну перевагу над свавіллям [5]. Ця позиція стала філософською основою сучасного конституційного контролю. Урок минулого полягає у необхідності незалежного арбітра, здатного захистити конституційну гідність людини від зловживань законодавчої та виконавчої влади.

Інститут Уповноваженого з прав людини виконує функцію позасудового захисту прав і контролю за їх дотриманням органами публічної влади, пропонуючи доступний і неформальний інструмент відновлення справедливості для вразливих груп [7]. Чайковський персонально виконував подібну роль «народного оборонця», діючи поза жорсткими рамками судової системи та спираючись на моральний авторитет [2]. Це доводить, що судові механізми є недостатніми, а отже потрібен гнучкий і доступний інститут, який діє на основі довіри та етики.

Громадянське суспільство та неурядові організації сьогодні здійснюють громадський контроль, правопросвітництво, моніторинг діяльності влади та лобювання прав, забезпечуючи активну участь народу у процесі державотворення [6]. Ідейна паралель із Чайковським простежується у його діяльності в «Просвіті» та «Січі», які він розглядав як фундамент правової культури. Урок минулого полягає у тому, що правова свідомість і моральна стійкість народу, вихована громадськими інститутами, є найміцнішою гарантією проти авторитарного чи політичного тиску.

Таким чином, спадщина Чайковського не лише окреслює історичні витоки правозахисної практики, а й формує концептуальну основу для сучасних інституційних гарантій прав людини, які поєднують юридичний, моральний та громадський виміри.

Висновки. Проведене дослідження показує, що сучасні інституційні гарантії прав людини в Україні не є відокремленими від історичного досвіду, а мають глибинний ідейний зв'язок зі спадщиною Андрія Чайковського. Його концепт «народної гарантії» прав, сформований у добу бездержавності, трансформувався у сучасні механізми – систему безоплатної правової

допомоги, діяльність інституту Уповноваженого з прав людини, функціонування громадянського суспільства та конституційний контроль. Це засвідчує, що історичний досвід може слугувати не лише пам'яттю, а й методологічним ресурсом для оновлення правової доктрини та практики державотворення.

У цьому контексті постає потреба у конкретних кроках. Інституційний вимір передбачає посилення фінансування та забезпечення незалежності системи безоплатної правової допомоги, що відповідає принципу доступності правосуддя, відстоюваному Чайковським. Правопросвітній вимір вимагає впровадження програм, заснованих на історичних прикладах діяльності «Просвіти», які здатні підвищити рівень правової культури та сприяти формуванню громадянської свідомості.

Подальші дослідження можуть розкрити нові аспекти порівняльного аналізу діяльності Чайковського та його сучасників – Костя Левицького, Євгена Олесницького, Івана Франка. Важливим напрямом є також вивчення впливу його ідей на сучасну українську правову доктрину в умовах новітніх викликів – війни, цифрової трансформації та глобалізації. Чи здатна концепція правової гідності, закладена у його творчості, стати ключем до формування зрілої демократичної держави сьогодні? Це питання залишається відкритим і потребує подальшого осмислення.

Література:

1. Карпова І. Адвокатська діяльність Андрія Чайковського у контексті правозахисних практик Галичини. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. №68. С. 112-120.
2. Седляр О. Громадсько-політична активність Андрія Чайковського: історико-правовий аспект. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. 2005. № 3. С. 45-53.
3. Поліщук О.С. Генеза поглядів на державу і право у творчій спадщині та діяльності Андрія Чайковського. *Legal Bulletin*. 2025. № 3 (17). С. 35-39. DOI: 10.31732/2708-339X-2025-17-C5. URL: <https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c7367264-1448-4c4d-ad28-32de35864e78/content..>
4. Грицак Я. *Нариси історії України: формування модерної нації*. Київ: Генеза, 2000. 360 с.
5. Андрусак Т. Правові погляди Андрія Чайковського. Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 4 т. / упоряд. Б.З. Якимович за участю З.Т. Грень, О.В. Седляра; редкол.: Б.З. Якимович (голова) та ін. Львів, 2002. Т. 3. С. 305-316.
6. Гопшта А. Андрій Чайковський – український громадський та державний діяч. Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в історії українського державотворення: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. (м. Львів, 24 березня 2023 р.). Львів, 2023. Вип. 3. С. 160-166.
7. Григоруk Н.А. Громадська діяльність А. Чайковського в Коломиї (1919-1931 рр.). *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 754-758.
8. Тищик Б. Андрій Чайковський – відомий випускник юридичного факультету Львівського університету. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. № 68. С. 82-90.

9. Якимович Б. Андрій Чайковський у контексті галицької правничої еліти. Львів: ЛНУ, 2002. С. 297–304.

10. Чайковський А. Причини зубожілості наших селян і міщан через судівництво. *Діло*. 1888. № 12. С. 5–8.

References:

1. Karpova, I. (2019). Advokatska diialnist Andriia Chaikovskoho u konteksti pravozakhysnykh praktyk Halychyny [Advocacy activity of Andrii Chaikovskyyi in the context of human rights practices in Galicia]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna*, (68), 112–120. [in Ukrainian]

2. Sedliar, O. (2005). Hromadsko-politychna aktyvnist Andriia Chaikovskoho: istoryko-pravovyi aspekt [Socio-political activity of Andrii Chaikovskyyi: Historical and legal aspect]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*, (3), 45–53. [in Ukrainian]

3. Polishchuk, O. S. (2025). Geneza pohliadiv na derzhavu i pravo u tvorchii spadshchyni ta diialnosti Andriia Chaikovskoho [The genesis of views on the state and law in the creative heritage and activities of Andrii Chaikovskyyi]. *Legal Bulletin*, 3(17), 35–39. <https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c7367264-1448-4c4d-ad28-32de35864e78/content>. <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-17-C5> [in Ukrainian]

4. Hrytsak, Ya. (2000). *Narysy istorii Ukrainy: formuvannia modernoi natsii* [Essays on the history of Ukraine: Formation of the modern nation]. Henesa. [in Ukrainian]

5. Andrusiak, T. (2002). Pravovi pohliady Andriia Chaikovskoho [Legal views of Andrii Chaikovskyyi]. In B. Z. Yakymovych (Ed.), *Andrii Chaikovskyyi. Spohady. Lysty. Doslidzhennia* (Vol. 3, pp. 305–316). Lviv. [in Ukrainian]

6. Hopscha, A. (2023). Andrii Chaikovskyyi – ukrainskyi hromadskyi ta derzhavnyi diiach [Andrii Chaikovskyyi – Ukrainian public and state figure]. In *Vydatni vypuskniky yurydychnoho fakultetu Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka ta yikhnia rol v istorii ukrainskoho derzhavotvorennia: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (Vol. 3, pp. 160–166). Lviv. [in Ukrainian]

7. Hryhoruk, N. A. (2019). Hromadska diialnist A. Chaikovskoho v Kolomyi (1919–1931 rr.) [Public activity of A. Chaikovskyyi in Kolomyia (1919–1931)]. *Molodyi vchenyi*, 11(75), 754–758. [in Ukrainian]

8. Tyshchuk, B. (2019). Andrii Chaikovskyyi – vidomyi vypusknik yurydychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu [Andrii Chaikovskyyi – Famous graduate of the Faculty of Law of Lviv University]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna*, (68), 82–90. [in Ukrainian]

9. Yakymovych, B. (2002). *Andrii Chaikovskyyi u konteksti halytskoi pravnychoi elity* [Andrii Chaikovskyyi in the context of Galician legal elite]. LNU. [in Ukrainian]

10. Chaikovskyyi, A. (1888). Prychyny zubozhilosty nashykh selian i mishchan cherez sudivnytstvo [Reasons for the impoverishment of our peasants and townspeople through litigation]. *Dilo*, (12), 5–8. [in Ukrainian]